

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т.Г. Шевченка
Природничо-математичний факультет
Кафедра екології, географії та природокористування

Кваліфікаційна робота
на тему:
**Природно-заповідний фонд Новгород-Сіверського району:
структура, динаміка та значення**

Виконав:
студент 6 курсу, 65 групи
спеціальності 101 Екологія
Мироненко Богдан Леонідович

Науковий керівник:
кандидат біологічних наук, доцент
Карпенко Юрій Олександрович

Роботу подано до розгляду «___» _____ 2025 року.

Студент (ка)	_____	<u>Мироненко Б.Л.</u>
	(підпис)	(прізвище та ініціали)

Науковий керівник	_____	<u>Карпенко Ю.О.</u>
	(підпис)	(прізвище та ініціали)

Рецензент	_____	_____
	(підпис)	(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри екології, географії та природокористування

(назва кафедри)

протокол № _____ від «___» _____ 20__ року.

Студент (ка) допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри	_____	<u>Карпенко Ю.О.</u>
	(підпис)	(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП		4
РОЗДІЛ 1	ПРИРОДНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРИТОРІЇ ДОСЛІДЖЕНЬ	7
РОЗДІЛ 2	НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ	10
РОЗДІЛ 3	СТРУКТУРА ПЗФ НОВГОРОД-СІВЕРСЬКОГО РАЙОНУ	12
РОЗДІЛ 4	ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ОБ'ЄКТІВ ПЗФ РЕГІОНУ ДОСЛІДЖЕНЬ	31
	4.1. Національні природні парки	31
	4.2. Заказники (ландшафтні, ботанічні, орнітологічні, ентомологічні)	37
	4.3. Пам'ятки природи	39
РОЗДІЛ 5	СТРАТЕГІЇ ОХОРОНИ ПРИРОДИ В НОВГОРОД- СІВЕРСЬКОМУ РАЙОНІ	44
	5.1. Вплив антропогенної діяльності на природно- заповідний фонд	44
	5.2. Перспективи розвитку природно-заповідного фонду	46
	5.3. Роль місцевих громад у збереженні ПЗФ	47
	5.4. Міжнародне співробітництво в сфері охорони довкілля та збереження ПЗФ	49
	5.5. Перспективи розвитку екологічного туризму на територіях ПЗФ	50
ВИСНОВКИ		52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		54

ВСТУП

Природно-заповідний фонд є важливою складовою екологічної системи будь-якої країни, оскільки він забезпечує збереження біорізноманіття, підтримує екологічну рівновагу та сприяє сталому розвитку регіонів. Новгород-Сіверський район, розташований у Чернігівській області, володіє унікальними природними багатствами, які потребують ретельного вивчення та охорони. Цей регіон, що входить до природно-географічної зони Українського Полісся, характеризується багатством ландшафтів, водних ресурсів і різноманіттям флори та фауни. Тут розташовані національні природні парки, заказники, пам'ятки природи та інші об'єкти природно-заповідного фонду, які мають не лише місцеве, а й загальнодержавне значення.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю збалансування економічного розвитку регіону з охороною його природних ресурсів. У сучасних умовах, коли зростає загроза деградації екосистем через зміну клімату та господарську діяльність, збереження природно-заповідного фонду стає пріоритетним завданням.

Результати кваліфікаційної роботи можуть бути використані для розробки ефективних природоохоронних заходів, планування сталого розвитку територій та підвищення екологічної свідомості населення.

Незважаючи на загальну важливість тематики, структура та динаміка природно-заповідного фонду Новгород-Сіверського району досі не отримали достатнього комплексного висвітлення в науковій літературі. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває детальне дослідження його складу, змін у просторі та часі, чинників трансформації, а також ролі заповідних територій у забезпеченні екологічної безпеки та сталого розвитку регіону.

Мета даної роботи полягає у дослідженні структури, динаміки та значення природно-заповідного фонду Новгород-Сіверського району. У роботі розглядаються природно-географічні особливості регіону,

нормативно-правова база, що регулює заповідну справу, а також стратегії охорони природи та перспективи розвитку екологічного туризму. Окрема увага приділяється впливу антропогенної діяльності на природні комплекси та ролі місцевих громад у їх збереженні.

Метою кваліфікаційної роботи є всебічне дослідження природно-заповідного фонду Новгород-Сіверського району, зокрема його структури, динаміки розвитку та значення для збереження природного різноманіття і екологічної стабільності регіону.

У межах поставленої мети передбачається розв'язання **таких основних завдань:**

1. охарактеризувати природні передумови формування ПЗФ у межах Новгород-Сіверського району;
2. провести аналіз сучасної структури природно-заповідного фонду району, з визначенням категорій, площі та географічного розташування об'єктів;
3. виявити тенденції змін у кількісному та якісному складі ПЗФ у динаміці останніх десятиліть;
4. визначити чинники, що впливають на розвиток та зміну природоохоронного статусу територій;
5. оцінити екологічне, наукове, рекреаційне та соціальне значення ПЗФ для регіону;
6. окреслити основні проблеми функціонування заповідних територій та перспективи їх розвитку.

Об'єктом дослідження є природно-заповідний фонд Новгород-Сіверського району Чернігівської області як сукупність територій та об'єктів, що мають особливий охоронний статус.

Предметом дослідження виступає структура, просторово-часова динаміка та функціональне значення об'єктів природно-заповідного фонду району у природоохоронній системі регіону.

Практична значущість дослідження полягає в можливості використання його результатів для підвищення ефективності управління природно-заповідним фондом на регіональному рівні, зокрема при плануванні природоохоронних заходів, територіального розвитку та реалізації екологічної політики. Окрім того, результати можуть слугувати інформаційною основою для освітньої діяльності та екологічного просвітництва.

Робота базується на аналізі наукових джерел, законодавчих актів, даних екологічного моніторингу та власних польових досліджень. У ній також враховано міжнародний досвід у сфері охорони природи, що дозволяє запропонувати комплексний підхід до вирішення екологічних проблем регіону.

РОЗДІЛ 1

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРИТОРІЇ ДОСЛІДЖЕНЬ

Новгород-Сіверський район є одним із ключових адміністративно-територіальних утворень Чернігівської області, який після реформи децентралізації 2020 року значно розширив свої межі, увібравши території колишніх районів. Загальна площа району перевищує 5 000 км², що робить його одним із найбільших в області. Він охоплює північно-східну частину Чернігівщини та межує з Сумською областю України, а також із Брянською областю рф.

Адміністративним центром району є місто Новгород-Сіверський – давнє історичне поселення, що згадується в «Слові о полку Ігоревім» і має статус міста обласного значення. Місто є осередком місцевого самоврядування, економічного розвитку, культурного та духовного життя всього регіону.

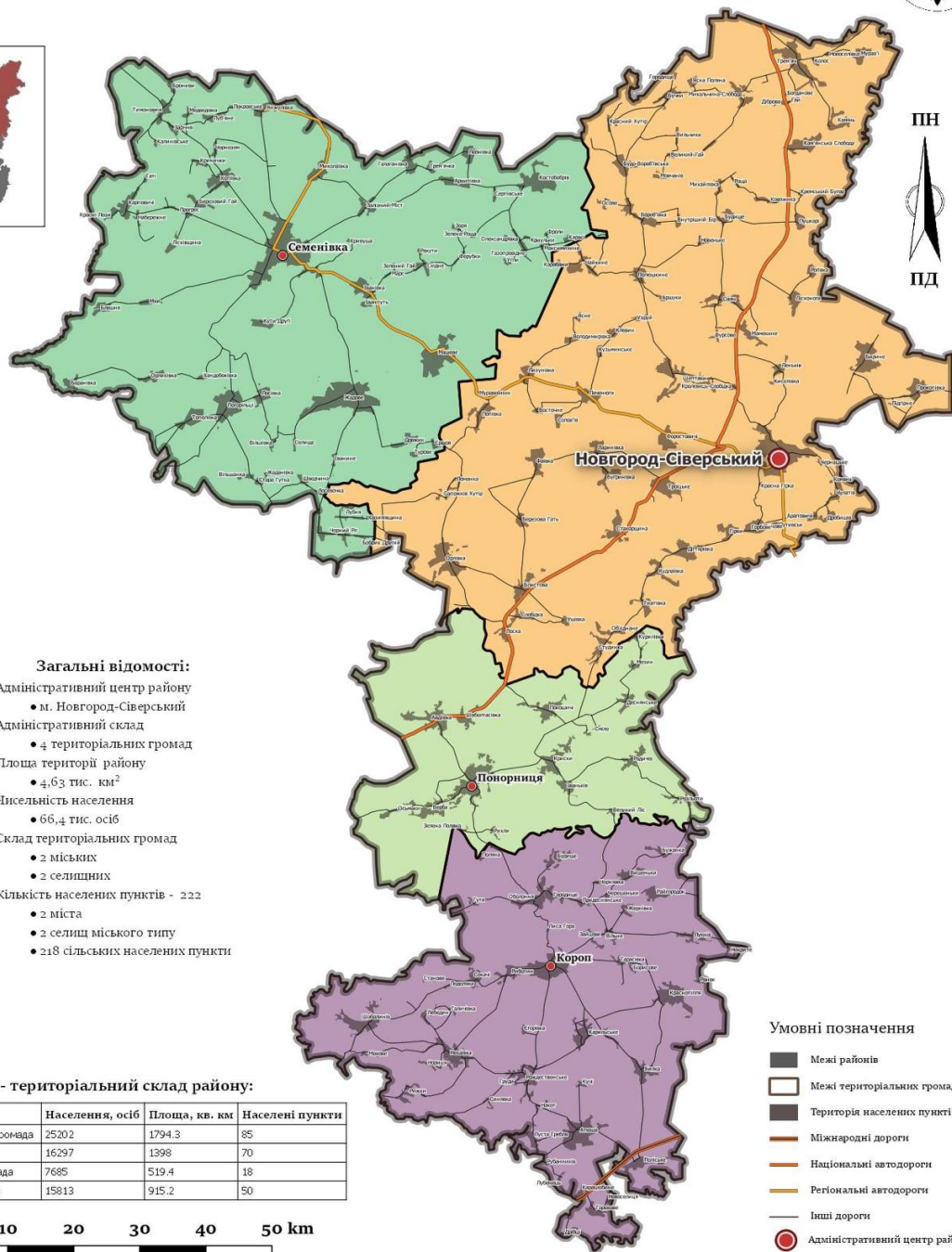
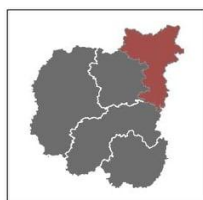
Новгород-Сіверський район входить до природно-географічної зони Українського Полісся – регіону, що характеризується підвищеною зволоженістю, значною лісистістю, наявністю численних водно-болотних угідь. Рельєф району здебільшого рівнинний, але розчленований глибокими річковими долинами, зокрема долиною Десни – однієї з найважливіших водних артерій Лівобережної України. Тут добре збережені терасові структури, які створюють мозаїчну картину ландшафтів. [8-9]

Клімат району – помірно континентальний, з теплим вологим літом і помірно холодною зимою. Середньорічна кількість опадів становить 600–700 мм, що є типовим для поліських регіонів. Це сприяє зростанню лісів, заболочених ділянок, вологолюбних луків. Найбільш розповсюдженими ґрунтами є дерново-підзолисті, супіщані й торф'яно-болотні, які хоч і менш родючі, але надзвичайно важливі з точки зору збереження водного балансу і біорізноманіття. [14]



АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

НОВГОРОД-СІВЕРСЬКИЙ РАЙОН



Загальні відомості:

- 1 Адміністративний центр району
 - м. Новгород-Сіверський
- 2 Адміністративний склад
 - 4 територіальних громад
- 3 Площа території району
 - 4,63 тис. км²
- 4 Чисельність населення
 - 66,4 тис. осіб
- 5 Склад територіальних громад
 - 2 міських
 - 2 селищних
- 6 Кількість населених пунктів - 222
 - 2 міста
 - 2 селищ міського типу
 - 218 сільських населених пункти

Адміністративно - територіальний склад району:

Назва громади	Населення, осіб	Площа, кв. км	Населені пункти
Новгород-Сіверська міська громада	25202	1794,3	85
Семенівська міська громада	16297	1398	70
Понорницька селищна громада	7685	519,4	18
Коропська селищна громада	15813	915,2	50

10 0 10 20 30 40 50 km

Умовні позначення

- Межі районів
- Межі територіальних громад
- Територія населених пунктів
- Міжнародні дороги
- Національні автодороги
- Регіональні автодороги
- Інші дороги
- Адміністративний центр району
- Центри територіальних громад

Disclaimer

* новий районний поділ вважимо згідно постанови Верховної Ради України від 17.07.2020 "Про утворення та ліквідацію районів"

** адміністративні центри та території територіальних громад затверджені розпорядження КМУ від 12.06.2020 №730-р "Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Чернігівської області"

*** межі територіальних громад, чисельність населення та площа вважимо згідно Атласу адміністративно-територіального устрою України (Мікроміс 2020) та згідно даних сайту <https://decapitalization.gov.ua>, <https://www.rada.gov.ua/>

**** дані матеріалу є оновленими, символічний зображеннями нового адміністративно - територіального поділу області, яке створене на основі відкритих даних. Даний матеріал не є топографічним зображенням, тому НЕ МОЖЕ відображати межі адміністративно - територіальних утворень з достатньою точністю

V.3.2 (постояна версія)



Рис 1.1. Адміністративно-територіальний устрій Новгород-Сіверського району

У районі функціонує розгалужена мережа річок, серед яких крім Десни, важливими є її притоки – Снов, Судость, Смяч, Семенівка, Ірва. Багато з них мають природоохоронне значення та є місцем оселення рідкісної фауни. Територія району включає також десятки сіл, об'єднаних у територіальні громади, що відіграють ключову роль у реалізації програм сталого розвитку.

Таким чином, Новгород-Сіверський район є регіоном зі значним екологічним, історичним і ресурсним потенціалом, що потребує зваженого підходу до планування господарської діяльності з урахуванням природоохоронного статусу частини його територій.

РОЗДІЛ 2

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ

Охорона природи та збереження біологічного різноманіття є ключовими напрямками екологічної політики України, що закріплені в Конституції України та низці спеціалізованих законодавчих актів. [22-23] Основоположним нормативно-правовим документом, який регулює правовий режим територій природно-заповідного фонду (ПЗФ), є Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 року № 2456-ХІІ. [24]

Відповідно до цього закону, ПЗФ України — це сукупність територій і об'єктів, що мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і підлягають спеціальному режиму охорони, використання та відтворення. Закон визначає правові засади організації, охорони та ефективного функціонування таких територій.

До складу ПЗФ, згідно зі статтею 3 Закону, належать:

- біосферні заповідники (створюються з метою збереження унікальних природних комплексів і здійснення міжнародних наукових програм);
- природні заповідники (мають найвищий рівень охорони, призначені для збереження типових чи унікальних екосистем);
- національні природні парки (поєднують природоохоронну, рекреаційну та освітню функції);
- регіональні ландшафтні парки (мають переважно екологічно-освітній та рекреаційний характер);
- заказники (створюються для охорони окремих видів рослин, тварин або природних комплексів);
- пам'ятки природи (невеликі за площею об'єкти, що мають особливу наукову чи естетичну цінність);

- заповідні урочища (ділянки лісів, степів, боліт, що збереглися в природному стані);
- ботанічні сади, дендропарки, зоологічні парки (виконують науково-дослідну й освітню функцію).

У Новгород-Сіверському районі представлені основні три категорії. Це свідчить про виняткову екологічну значущість району та багатство його природної спадщини. Особливо вагомими для району є:

- **національні природні парки**, що охоплюють великі площі з високою біорізноманітністю та функціями охорони;
- **заказники**, як інструмент збереження рідкісних видів і типів біотопів;
- **пам'ятки природи**, які мають локальне, але надзвичайно важливе значення з погляду унікальності та наукової цінності.

Окрім національного законодавства, Україна є учасницею багатьох міжнародних екологічних конвенцій, серед яких [1-4] :

- Конвенція про біологічне різноманіття (CBD, 1992);
- Бернська конвенція про охорону європейської дикої природи;
- Рамсарська конвенція про водно-болотні угіддя міжнародного значення;
- Оргуська конвенція щодо доступу до інформації та участі громадськості в прийнятті екологічних рішень;
- Європейська мережа Natura 2000 (у рамках інтеграції до ЄС).

Законодавча база вимагає встановлення чітких меж об'єктів ПЗФ, розробки проектів організації територій, режимів охорони, ведення екологічного моніторингу та контролю за станом природних комплексів. [22-23]

На рівні області й району також приймаються місцеві програми охорони навколишнього природного середовища, проводиться паспортизація природоохоронних об'єктів, формується екологічна мережа, у яку входять заповідні зони як осередки стійкості ландшафтів. [11, 25]

РОЗДІЛ 3

СТРУКТУРА ПЗФ НОВГОРОД-СІВЕРСЬКОМГО РАЙОНУ

Території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення

I. Національні природні парки

1. Мезинський національний природний парк (31035,20 га), Новгород-Сіверський район (колишній Коропський), Міндовкілля України, Указ Президента України № 122/2006 від 10.02.2006 року. [19]

II. Заказники

Ландшафтні заказники

1. «Рихлівська дача» - ландшафтний заказник загальнодержавного значення (789,00 га), Понорницька ОТГ Новгород-Сіверський район (колишній Коропський), кв. 43-53 Понорницького лісництва ДП «Холминське лісове господарство», Указ Президента України № 750/94 від 10.12.1994 року.

2. Мурав'ївський, ландшафтний заказник загальнодержавного значення (1095,6832га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, Грем'яцька та Кам'янсько-Слобідська с/р Новгород-Сіверська РДА, Указ Президента України № 679/2019 від 10.09.2019 року. [13]

Ботанічні заказники

1. «Оболонський» - ботанічний заказник загальнодержавного значення (400,00га), Коропська ОТГ Новгород-Сіверський район (колишній Коропський), с. Оболоння «Приватне підприємство "Оболонь», Указ Президента України № 715/96 від 20.08.1996 року.

2. «Путивський» - ботанічний заказник загальнодержавного значення (150,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, с.Путивськ, Горбівська сільська рада Новгород-Сіверського району, Указ Президента України № 715/96 від 20.08.1996 року. [19]

III. Пам'ятки природи загальнодержавного значення

1. «Озеро Вадень» - гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення 20,00 Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, с.с. Кудлаївка, Дігтярівка, Кудлаївська сільська рада Новгород-Сіверського району, Указ Президента України № 715/96 від 20.08.1996 року. [19]

2. «Мурав'ївська» - гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення (40,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, с.Мурав'ї, Грем'яцька сільська рада Новгород-Сіверського району, Указ Президента України № 715/96 від 20.08.1996 року.[19]

Території та об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення

I. Заказники [18-19]

Ландшафтні заказники

1. «Жорнівський бір» - ландшафтний заказник місцевого значення, (232,00 га). Коропська ОТГ Новгород-Сіверський район (колишній Коропський), кв. 14-17 Коропського лісництва ДП «Борзнянське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкому від 29.07.1975 року № 319; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164; рішення Чернігівської обласної ради від 14.05.1999 року.

2. «Жуків яр» - ландшафтний заказник місцевого значення (118,00 га), Коропська ОТГ Новгород-Сіверський район (колишній Коропський), кв. 54, 55 Понорницького лісництва ДП «Холминське лісове господарство», рішення Чернігівської обласної ради від 11.04.2000 року.

3. «Зміївщина» - ландшафтний заказник місцевого значення (247,00 га), Понорницька ОТГ Новгород-Сіверський район (колишній Коропський), кв. 67-71 Понорницького лісництва ДП «Холминське лісове господарство», рішення Чернігівської обласної ради від 11.04.2000 року.

4. «Коропський» - ландшафтний заказник місцевого значення (114,00 га), Понорницька ОТГ Новгород-Сіверський район (колишній Коропський),

кв. 87 Гутянського лісництва ДП «Холминське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкому від 31.07.1991 року № 159.

5. «Криничне» - ландшафтний заказник місцевого значення (36,00га), Понорницька ОТГ Новгород-Сіверський район (колишній Коропський), кв. 72 Понорницького лісництва ДП «Холминське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкому від 27.04.1964 року № 236; рішення Чернігівського облвиконкому від 10.06.1972 року № 303; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164; рішення Чернігівського облвиконкому від 31.07.1991 року № 159.

6. «Мезинська Швейцарія» - ландшафтний заказник місцевого значення (154,00 га) Понорницька ОТГ Новгород-Сіверський район (колишній Коропський), с. Мезин, с.Деснянське (в минулому - Свердловка) Понорницька селищна рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 08.09.1958 року № 861; рішення Чернігівського облвиконкому від 10.06.1972 року № 303; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

7. «Свердловський» - ландшафтний заказник місцевого значення (159,00 га) Понорницька ОТГ Новгород-Сіверський район (колишній Коропський), кв. 73, 74 Понорницького лісництва ДП «Холминське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкому від 31.07.1991 року № 159.

8. Урочище «Обийма» - ландшафтний заказник місцевого значення (183,00 га), Новгород-Сіверський район (колишній Коропський), кв.30-32 Коропського лісництва ДП «Борзнянське лісове господарство», рішення Чернігівської обласної ради від 11.04.2000 року.

9. Урочище «Загати» - ландшафтний заказник місцевого значення (146,00 га) Коропська ОТГ Новгород-Сіверський район (колишній Коропський), кв. 21-23 Коропського лісництва ДП «Борзнянське лісове господарство» рішення Чернігівського облвиконкому від 27.04.1964 року № 236; рішення Чернігівського облвиконкому від 10.06.1972 року № 303;

рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164; рішення Чернігівської обласної ради від 11.04.2000 року.

10. Урочище «Лутава» - ландшафтний заказник місцевого значення (358,00 га) Коропська ОТГ Новгород-Сіверський район (колишній Коропський), кв. 1-6 Коропського лісництва ДП «Борзнянське лісове господарство», рішення Чернігівської обласної ради від 11.04.2000 року.

11. Урочище «Чаща» - ландшафтний заказник місцевого значення (159,00 га), Коропська ОТГ Новгород-Сіверський район (колишній Коропський), кв. 41-43 Коропського лісництва ДП «Борзнянське лісове господарство» рішення Чернігівської обласної ради від 11.04.2000 року.

12. «Рогізне» - ландшафтний заказник місцевого значення (14,00 га), Семенівська ОТГ Новгород-Сіверський район (колишній Семенівський), кв. 24 вид. 2 Блешнянського лісництва ДП «Семенівське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкму від 28.08.1989 року № 164; рішення Чернігівського облвиконкому від 31.07.1991 року № 159.

Лісові заказники

1. «Вишенська дача» - лісовий заказник місцевого значення (678,00 га), Понорницька ОТГ Новгород-Сіверський район (бувний Коропський), кв. 61-66 Понорницького лісництва, кв. 94-102 Гутянського лісництва ДП «Холминське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкому від 31.07.1991 року № 159; рішення Чернігівської обласної ради від 11.04.2000 року.

2. «Володимирівський» - лісовий заказник місцевого значення (255,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, кв. 18, 26, 34 Володимирівського лісництва ДП «Новгород-Сіверське лісове господарство», рішення Чернігівської обласної ради від 11.04.2000 року.

3. «Грем'яцький» - лісовий заказник місцевого значення (166,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, кв. 4, 42, 64 Грем'яцького лісництва ДП «Новгород-Сіверське лісове господарство», рішення Чернігівської обласної ради від 11.04.2000 року.

4. «Хутір» - лісовий заказник місцевого значення (384,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, кв. 2, 7, 8, 11, 34, 37, 38 Краснохутірського лісництва ДП «Новгород-Сіверське лісове господарство», рішення Чернігівської обласної ради від 11.04.2000 року; рішення Чернігівської обласної ради від 17.05.2017 року.

5. «Лосківський» - лісовий заказник місцевого значення (181,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, кв. 16,23 ТОВ СЛГ «Авангардліс», ТОВ СЛГ «Авангардліс» рішення Чернігівської обласної ради від 11.04.2000 року.

6. «Узруївський» - лісовий заказник місцевого значення (291,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, кв. 8; кв. 35 вид.1-13,16,27; кв. 37 вид.4-12,14-17,19-25 Узруївського лісництва ДП «Новгород-Сіверське лісове господарство», рішення Чернігівської обласної ради від 11.04.2000 року.

Ботанічні заказники

1. «Дубравка» - ботанічний заказник місцевого значення (742,00 га), Понорницька ОТГ Новгород-Сіверський район (колишній Коропський), кв. 86-93 Гутянського лісництва, кв. 56-60 Понорницького лісництва ДП «Холминське лісове господарство» рішення Чернігівської обласної ради від 21.03.1995 року; рішення Чернігівської обласної ради від 11.04.2000 року.

2. «Синявський бір» - ботанічний заказник місцевого значення (214,00 га), Коропська ОТГ Новгород-Сіверський район (колишній Коропський), кв. 35-40 Коропського лісництва ДП «Борзнянське лісове господарство», рішення Чернігівської обласної ради від 21.03.1995 року; рішення Чернігівської обласної ради від 17.05.2017 року.

3. «Синявка» - ботанічний заказник місцевого значення (115,00 га), Коропська ОТГ Новгород-Сіверський район (колишній Коропський), кв. 33, 34 Коропського лісництва ДП «Борзнянське лісове господарство» рішення Чернігівської обласної ради від 21.03.1995 року.

4. «Шабалинів бір» - ботанічний заказник місцевого значення (313,00 га) Коропська ОТГ Новгород-Сіверський район (колишній Коропський), кв. 24-29 Коропського лісництва ДП «Борзнянське лісове господарство» рішення Чернігівського облвиконкому від 04.12.1978 року № 529; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

5. «Володимирівська дача» - ботанічний заказник місцевого значення (216,00 га) Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, кв. 44-48 Володимирівського лісництва ДП «Новгород-Сіверське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкому від 04.12.1978 року № 529; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

6. «Зорове» - ботанічний заказник місцевого значення (60,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, кв. 9 Кіровського лісництва ДП «Новгород-Сіверське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкому від 04.12.1978 року № 529; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

9. «Косий клин» - ботанічний заказник місцевого значення (183,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, кв. 60, 61, 65 Грем'яцького лісництва ДП «Новгород-Сіверське лісове господарство» рішення Чернігівського облвиконкому від 04.12.1978 року № 529; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

10. «Хутірський» - ботанічний заказник місцевого значення (136,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, кв. 35, 36 Красно-Хутірського лісництва ДП «Новгород-Сіверське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкому від 04.12.1978 року № 529; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення

Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164; рішення Чернігівської обласної ради від 17.05.2017.

11. «Кузовець» - ботанічний заказник місцевого значення (56,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, кв. 25 Кіровського лісництва ДП «Новгород-Сіверське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкому від 04.12.1978 року № 529; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

13. «Поруб» - ботанічний заказник місцевого значення (298,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, кв. 3, 9, 24 Красно-Хутірського лісництва ДП «Новгород-Сіверське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкому від 04.12.1978 року № 529; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164

14. «Узруївська дача» - ботанічний заказник місцевого значення (335,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, кв. 23 вид.1,3-11; кв. 25, кв 26 вид.4,5,9,10,13; кв. 28. Узруївського лісництва ДП «Новгород-Сіверське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкому від 04.12.1978 року № 529; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

Іхтіологічні заказники

1. «Кам'яна гряда» - іхтіологічний заказник місцевого значення (1,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, м. Новгород-Сіверський Новгород-Сіверська міська рада, рішення Чернігівської обласної ради від 14.05.1999 року.

2. «Лісконоги» - іхтіологічний заказник місцевого значення (51,70 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, с.Лісконоги Новгород-Сіверська міська рада, рішення Чернігівської обласної ради від 30.07.2010 року

Орнітологічні заказники

1. «Гужевик» - орнітологічний заказник місцевого значення (26,10 га), Семенівська ОТГ Новгород-Сіверський район (колишній Семенівський), кв. 88 вид. 16-18, 22-26 Блешнянське лісництво ДП «Семенівське лісове господарство» рішення Чернігівської обласної ради від 14.05.1999 року.

Гідрологічні заказники

1. Болото «Гнатівське-Лосківське» - гідрологічний заказник місцевого значення (400,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, с.Ігнатівка Новгород-Сіверська міська рада, рішення Чернігівської обласної ради від 14.05.1999 року.

2. Болото «Смелявницьке» - гідрологічний заказник місцевого значення 220,00 Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, с.Бирине Новгород-Сіверська міська рада рішення Чернігівської обласної ради від 14.05.1999 року.

3. «Буда-Вороб'ївський» - гідрологічний заказник місцевого значення (122,00 га) Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, с. Буда-Вороб'ївська Новгород-Сіверська міська рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 24.12.1979 року № 561; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

3. «Гало» - гідрологічний заказник місцевого значення (10,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, кв. 35 вид.4, кв 36 вид.1 Грем'яцького лісництва ДП «Новгород-Сіверське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

4. «Зяти» - гідрологічний заказник місцевого значення (190,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, с.Володимирівка Новгород-Сіверська міська рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 24.12.1979 року № 561; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984

року № 454, рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

5. «Криниця» - гідрологічний заказник місцевого значення (288,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, с.с. Печенюги, Ларинівка Новгород-Сіверська міська рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 24.12.1979 року № 561; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

6. «Купели» - гідрологічний заказник місцевого значення (98,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, сс.. Бучки, Михальчина Слобода Новгород-Сіверська міська рада. рішення Чернігівського облвиконкому від 24.12.1979 року № 561; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

7. «Лагине» - гідрологічний заказник місцевого значення (8,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, кв. 26 Задеснянського лісництва Новгород-Сіверського держлісгоспу ДП «Новгород-Сіверське лісове господарство» рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

8. «Ларинівський» - гідрологічний заказник місцевого значення (39,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, с.Ларинівка Новгород-Сіверська міська рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 24.12.1979 року № 561; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

9. «Лизунівка» - гідрологічний заказник місцевого значення (38,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, с.Лизунівка Новгород-Сіверська міська рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984

року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

10. «Лизунівський» - гідрологічний заказник місцевого значення (200,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, с.с. Лизунівка, с. Попівка Новгород-Сіверська міська рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

11. «Михальчино-Слобідський» - гідрологічний заказник місцевого значення (74,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, с.Михальчина Слобода Новгород-Сіверська міська рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 24.12.1979 року № 561; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

12. «Рванецьке» - гідрологічний заказник місцевого значення (82,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, с.Лизунівка Новгород-Сіверська міська рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 24.12.1979 року № 561; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

13. «Рогозинське» - гідрологічний заказник місцевого значення (200,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, с.Грем'яч Новгород-Сіверська міська рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

14. «Роменське» - гідрологічний заказник місцевого значення (350,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, с.с. Ленків, Шептаки Новгород-Сіверська міська рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

15. «Сінове» - гідрологічний заказник місцевого значення (8,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, кв. 12 вид.8,9; кв. 13 вид.8 Гремяцького лісництва ДП «Новгород-Сіверське лісове господарство» рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

16. «Студинський» - гідрологічний заказник місцевого значення (180,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, с.Студинка Новгород-Сіверська міська рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 24.12.1979 року № 561; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454, рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

17. «Торфовище» - гідрологічний заказник місцевого значення (9,50 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, кв. 21 вид.13; кв.22 вид. 30 Володимирівського лісництва ДП «Новгород-Сіверське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164; рішення Чернігівського облвиконкому від 31.07.1991 року № 159.

18. Урочище «Броди» - гідрологічний заказник місцевого значення (183,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, с.с. Клевин, Узруй Новгород-Сіверська міська рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 24.12.1979 року № 561; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

18. «Фаївський» - гідрологічний заказник місцевого значення (350,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, с.с. Фаївка, Попівка, Березова Гать Новгород-Сіверська міська рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 24.12.1979 року № 561; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

19. «Гало» - гідрологічний заказник місцевого значення (7,00 га), Семенівська ОТГ Новгород-Сіверський (колишній Семенівський) район, кв. 50 Семенівського лісництва ДП «Семенівське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

20. «Гаркавка» - гідрологічний заказник місцевого значення (302,00 га), Семенівська ОТГ Новгород-Сіверський (колишній Семенівський) район, с.Костобобрів Семенівська міська рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 24.12.1979 року № 561; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

21. «Дреснівський» - гідрологічний заказник місцевого значення (100,00 га), Семенівська ОТГ Новгород-Сіверський (колишній Семенівський) район, с.с.Миколаївка, Янжулівка Семенівська міська рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

22. «Лубня» - гідрологічний заказник місцевого значення (403,00 га), Семенівська ОТГ, Новгород-Сіверський (колишній Семенівський) район; Холминська ОТГ, Корюківський район с.с.Радомка, Стара Гутка Семенівська міська рада; Холминська селищна рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 24.12.1979 року № 561; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

23. «Лубянка» - гідрологічний заказник місцевого значення (128,00 га), Семенівська ОТГ Новгород-Сіверський (колишній Семенівський) район, с.с.Хотіївка, Медведівка Семенівська міська рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 24.12.1979 року № 561; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

24. «Машевський» - гідрологічний заказник місцевого значення (333,00 га), Семенівська ОТГ Новгород-Сіверський (колишній Семенівський) район, с.Машеве Семенівська міська рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 24.12.1979 року № 561; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

25. «Мшари» - гідрологічний заказник місцевого значення (52,00 га), Семенівська ОТГ Новгород-Сіверський (колишній Семенівський) район, м.Семенівка Семенівська міська рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

26. «Орликівський» - гідрологічний заказник місцевого значення (6,00 га), Семенівська ОТГ Новгород-Сіверський (колишній Семенівський) район, вид. 12, кв. 78 Орликівського лісництва ДП «Семенівське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164; рішення Чернігівського облвиконкому від 31.07.1991 року № 159.

27. «Пенькомочище» - гідрологічний заказник місцевого значення (6,00 га), Семенівська ОТГ Новгород-Сіверський (колишній Семенівський) район, кв. 58, 59 Семенівського лісництва ДП «Семенівське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

28. «Ревна» - гідрологічний заказник місцевого значення (100,00 га), Семенівська ОТГ Новгород-Сіверський (колишній Семенівський) район, с.Баранівка Семенівська міська рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 24.12.1979 року № 561; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

29. «Ревнище» - гідрологічний заказник місцевого значення (26,00 га), Семенівська ОТГ Новгород-Сіверський (колишній Семенівський) район, кв.

21 вид. 1,2 Орликівського лісництва ДП «Семенівське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164; рішення Чернігівського облвиконкому від 31.07.1991 року № 159.

30. «Рутське» - гідрологічний заказник місцевого значення (7,00 га), Семенівська ОТГ Новгород-Сіверський (колишній Семенівський) район, кв. 51 Семенівського лісництва Семенівського держлісгоспу ДП «Семенівське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

31. «Семенівський» - гідрологічний заказник місцевого значення (137,00 га), Семенівська ОТГ Новгород-Сіверський (колишній Семенівський) район, м.Семенівка Семенівська міська рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 24.12.1979 року № 561; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

32. «Слотський» - гідрологічний заказник місцевого значення (300,00 га), Семенівська ОТГ Новгород-Сіверський (колишній Семенівський) район, с.Стара Гутка Семенівська міська рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

33. «Топкий лог» - гідрологічний заказник місцевого значення (270,00 га), Семенівська ОТГ Новгород-Сіверський (колишній Семенівський) район, с.Машеве Семенівська міська рада рішення Чернігівського облвиконкому від 24.12.1979 року № 561; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

34. «Чорна річка» - гідрологічний заказник місцевого значення (31,80 га), Семенівська ОТГ Новгород-Сіверський (колишній Семенівський) район,

вид. 2, 3, 4, кв. 236 ДП «Семенівка райагролісгосп», рішення Чернігівської обласної ради від 22.12.2005 року

Пам'ятки природи [18-19]

Ботанічні пам'ятки природи

1. «Багатовіковий дуб» - ботанічна пам'ятка природи місцевого значення (0,01 га) Понорницька ОТГ Н.-Сіверський (колишній Коропський) район, кв. 50 Понорницького лісництва ДП «Холминське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкому від 27.04.1964 року № 236; рішення Чернігівського облвиконкому від 10.06.1972 року № 303; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

2. «Дуб вільнянський» - ботанічна пам'ятка природи місцевого значення (0,01 га), Коропська ОТГ Новгород-Сіверський (колишній Коропський) район, с.Вільне Коропська селищна рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 10.06.1972 року № 303; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

3. «Старовинна ялинова алея» - ботанічна пам'ятка природи місцевого значення (0,50 га), Понорницька ОТГ Новгород-Сіверський (колишній Коропський) район, кв. 50 Понорницького лісництва ДП «Холминське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкому від 27.04.1964 року № 236; рішення Чернігівського облвиконкому від 10.06.1972 року № 303; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

5. Урочище «Лобанівщина» - ботанічна пам'ятка природи місцевого значення (5,00 га), Коропська ОТГ Новгород-Сіверський (колишній Коропський) район, с. Шабалинів Коропське спеціалізоване лісгосподарське підприємство «Агролісгосп», рішення Чернігівського облвиконкому від 10.06.1972 року № 303 рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

6. «Узруївський ліс» - ботанічна пам'ятка природи місцевого значення (14,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, кв. 42 вид.23,24,25 Узруївського лісництва ДП «Новгород-Сіверське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкому від 10.06.1972 року № 303; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

7. «Деснянська» - ботанічна пам'ятка природи місцевого значення (2,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, с.Комань Новгород-Сіверська міська рада, рішення Чернігівської обласної ради від 11 червня 2008 року.

Гідрологічні пам'ятки природи

1. «Синій колодязь» - гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення (0,01 га), Понорницька ОТГ Новгород-Сіверський (колишній Коропський) район, с.Верба Понорницька селищна рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

2. Урочище «Срібнянка» - гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення (3,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, кв. 29 Лосківського лісництва ДП «Новгород-Сіверське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкому від 10.06.1972 року № 303; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

3. «Джерело» - гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення (0,01 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, м.Новгород-Сіверський Новгород-Сіверська міська рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 10.06.1972 року № 303; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

4. «Ковпинський вихід» - гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення (0,10 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, с.Ковпинка, с. Пушкарі Новгород-Сіверська міська рада, рішення

Чернігівського облвиконкому від 27.04.1964 року № 236; рішення Чернігівського облвиконкому від 10.06.1972 року № 303; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

5. «Ушівська криниця» - гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення (0,01 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, с.Ушівка Новгород-Сіверська міська рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 27.04.1964 року № 236; рішення Чернігівського облвиконкому від 10.06.1972 року № 303; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

6. «Узруївські джерела» - гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення (1,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, кв. 38 вид. 3 Узруївського лісництва ДП «Новгород-Сіверське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкому від 27.04.1964 року № 236; рішення Чернігівського облвиконкому від 10.06.1972 року № 303; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164; рішення Чернігівського облвиконкому від 31.07.1991 року № 159.

7. «Стахорщинське джерело» - гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення (0,10 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, с.Троїцьке Новгород-Сіверська міська рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 29.07.1975 року № 319; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

8. Озеро «Соловійове» - гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення (2,40 га), Сосницька ОТГ Корюківський (колишній Сосницький) район, кв. 134 Сосницького лісництва ДП «Холминське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкому від 27.04.1964 року № 236; рішення Чернігівського облвиконкому від 10.06.1972 року № 303;

рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164; рішення Чернігівського облвиконкому від 31.07.1991 року № 159.

Геологічні пам'ятки природи

1. «Крейдяні поклади» - геологічна пам'ятка природи місцевого значення (5,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, с.Чулатів Новгород-Сіверська міська рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 27.04.1964 року № 236; рішення Чернігівського облвиконкому від 10.06.1972 року № 303; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

2. «Урочище Погон» - геологічна пам'ятка природи місцевого значення (5,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, с. Пушкарі Новгород-Сіверська міська рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 27.04.1964 року № 236; рішення Чернігівського облвиконкому від 10.06.1972 року № 303; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

Заповідні урочища

1. «Коропський бір» - заповідне урочище місцевого значення (416,00 га), Коропська ОТГ Новгород-Сіверський (колишній Коропський) район, кв.7-13 Коропського лісництва ДП «Борзнянське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкому від 29.07.1975 року № 319; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164; рішення Чернігівського облвиконкому від 31.07.1991 року № 159.

2. «Бирине» - заповідне урочище місцевого значення (486,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, кв. 11-13, 19, 20, 26, 27, 32, 33 Задеснянського лісництва Філія «Новгород-Сіверське лісове господарство» ДП «Ліси України», Н.-Сіверська РДА, АТ «Чернігівобленерго», рішення Чернігівського облвиконкому від 28.03.1964

року № 121; рішення Чернігівського облвиконкому від 10.06.1972 року № 303; рішення Чернігівського облвиконкому від 29.07.1975 року № 319; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

3. «Хутірське» - заповідне урочище місцевого значення (67,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-Сіверський район, кв. 30 вид.3,19,20 Краснохутірського лісництва ДП «Новгород-Сіверське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкому від 29.07.1975 року № 319; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

4. «Базарна роща» - заповідне урочище місцевого значення (175,00 га), Семенівська ОТГ Новгород-Сіверський (колишній Семенівський) район, кв. 45-48 Семенівського лісництва Семенівське лісництво філії «Н.-Сіверське лісове господарство» ДП «Ліси України», рішення Чернігівського облвиконкому від 24.04.1964 року № 236; рішення Чернігівського облвиконкому від 10.06.1972 року № 303; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164; рішення Чернігівської облради від 19.12.2023 №14-16-VIII.

5. «Радомська дача» - заповідне урочище місцевого значення (2317,60 га), Семенівська ОТГ Новгород-Сіверський (колишній Семенівський) район, кв. 46-88 Радомського лісництва ДП «Семенівське лісове господарство», рішення Чернігівського облвиконкому від 04.12.1978 року № 259; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164; рішення Чернігівської обласної ради від 21.03.1995 року; рішення Чернігівської обласної ради від 27.12.2001 року.

Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва

1. «Парк ім. Т.Г.Шевченка» - парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення (10,00 га), Новгород-Сіверська ОТГ Новгород-

Сіверський район, м.Новгород-Сіверський Новгород-Сіверська міська рада, рішення Чернігівського облвиконкому від 27.04.1964 року № 236; рішення Чернігівського облвиконкому від 10.06.1972 року № 303; рішення Чернігівського облвиконкому від 27.12.1984 року № 454; рішення Чернігівського облвиконкому від 28.08.1989 року № 164.

Таким чином, природно-заповідний фонд Новгород-Сіверського району також є важливою складовою екологічної мережі не лише на регіональному, а й національному рівні, і потребує подальшого вдосконалення системи охорони, моніторингу та популяризації серед населення.

РОЗДІЛ 4

ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ТЕРИТОІРІЙ ТА ОБ'ЄКТІВ ПЗФ РЕГІОНУ ДОСЛІДЖЕНЬ

4.1 Національні природні парки

Національні природні парки є одним із найбільш значущих елементів природно-заповідного фонду України. Вони створюються з метою охорони природних комплексів, сприяння збереженню біорізноманіття, наукових досліджень, а також розвитку рекреаційної діяльності. Вони є не лише природоохоронними об'єктами, а й важливими ланками в екологічній мережі країни, які забезпечують функціонування природних екосистем і стабільність довкілля. На території Новгород-Сіверського району розташований Мезинський національний природний парк, який є важливим для збереження природних багатств Полісся та функціонує як осередок екологічного туризму та наукових досліджень.

Мезинський національний природний парк (2006)

Мезинський національний природний парк створено 10 лютого 2006 року. Він має площу 31035,2 га, в тому числі 8543,9 га – у постійному користуванні. Мезинський національний природний парк розташований у північно-східній частині Чернігівської області, в межах Новгород-Сіверського району (до адміністративно-територіальної реформи 2020 року – Коропський район). Географічно він охоплює частину Середньонаддеснянської височини, яка належить до Придеснянського фізико-географічного краю Поліської фізико-географічної провінції. Парк простягається вздовж правого берега середньої течії річки Десна — однієї з найбільших лівих приток Дніпра, що має значну природоохоронну й гідрологічну цінність.

Територія Мезинського НПП лежить у межах широт 52°01'–52°07' північної широти та довгот 33°08'–33°18' східної довготи. Топографічно територія парку є хвилястою, з вираженими терасовими утвореннями, що

формують мальовничий ландшафт з ярами, балками, узгір'ями та річковими долинами. Висоти коливаються в межах 120–180 м над рівнем моря, що створює сприятливі умови для формування мозаїчних природних комплексів. Основною водною артерією є річка Десна, яка відіграє ключову роль у гідрологічному та екологічному балансі території, утворюючи численні заплави, староріччя, озера та болота.

Завдяки своєму географічному положенню Мезинський НПП виступає важливим елементом екомережі України, з'єднуючи лісові, лучно-степові та водно-болотні екосистеми, характерні для північного Лівобережжя. Він також входить до транскордонної екологічної осі, що має потенціал для об'єднання природоохоронних територій України, Білорусі та Росії в рамках міжнародних природоохоронних ініціатив (зокрема Смарагдової мережі та програми Natura 2000).

Територія НПП «Мезинський» знаходиться в межах Понорницького лесового острова, найбільшого деснянського острова а межах України. В цілому ландшафти НПП «Мезинський» - перехідні від поліських до лісостепових, дана територія має найбільшу еродованість та оголення корінних порід. Долина Десни та її правобережні притоки, балки та яри розрізають всю товщу антропогенових та палеогенових відкладів і глибоко врізаються в товщу відкладів крейди. Основними ґрунтоутворюючими породами виступають лесовидні суглинки, що підстилаються мореною.

Ґрунтовий покрив НПП «Мезинський» характеризується переважанням на плакорних ділянках сірих опідзолених пилувато-легкосуглинкових, супіщаних і дерново-середньопідзолистих супіщаних і суглинкових та чорноземів опідзолених. В заплавної частині НПП ґрунтовий покрив досить різноманітний, зокрема від алювіально-дернових до торф'яно-болотних.

Територія НПП «Мезинський» характеризується сильно розчленованим рельєфом, що обумовлює наявність різноманітних місцевостей, серед них моренні-воднольодовикові рівнини, схиліві місцевості, надзаплавні тераси, сучасні річкові заплав і ерозійна сітка.

Природна рослинність на території НПП «Мезинський» не зазнала значних змін в результаті діяльності людини. Ценотична різноманітність становить понад 50 рослинних асоціацій. Лісистість території становить 38%, під луками зайнято 16% території, болотами – 1%, водоймами – 3%. Вододільні простори розорані і зайняті під сільськогосподарські угіддя (35%), під забудовами і дорогами знаходиться 7% площі території національного природного парку.

На території НПП «Мезинський» переважає лісова рослинність, що представлена переважно дубові, липово-дубові, кленово-липово-дубові лісами, в яких дуб звичайний (*Quercus robur*) завжди формує перший ярус з домішками інших порід. Другий ярус створюють липа серцелиста (*Tilia cordata*) та клен гостролистий (*Acer platanoides*). Угруповання представлені такими субформаціями як дубовою, липово-дубовою, кленово-липово-дубовою, липовою, грабово-дубовою (ландшафтний заказник «Рихлівська дача»), ясеновою (ботанічний заказник «Вишенська дача»).

Дубові ліси займають значні площі в центральній частині НПП «Мезинський» на схилах ярів і балок різних експозицій крутизною від 5° до 30°, а також вкривають плато на нерозораних ділянках. Серед дубових лісів переважають середньовікові та досягаючі, стиглих збереглося мало. Густий підлісок формує висока (до 5 м) ліщина звичайна (*Corylus avellana*). В трав'яному покриві домінують в залежності від екологічних умов яглиця звичайна (*Aegopodium podagraria*), зірочник лісовий (*Stellaria holostea*), осока волосиста (*Carex pilosa*), маренка запашна (*Asperula odorata*). Типовими неморальними асектаторами видами виступають чина весняна (*Lathyrus vernus*), копитняк європейський (*Asarum europaeum*), фіалка дивна (*Viola mirabilis*), переліска багаторічна (*Mercurialis perennis*).

Липово-дубові та кленово-липово-дубові ліси, основні масиви яких зосереджені в урочищах біля с Великий Ліс, займають вузькі міжбалочні шпилі та круті (25-35°) схили. За віком переважають середньовікові та досягаючі; середньобонітетні і високоповнотні деревостани чітко

двохярусні. Перший ярус сформований дубом з домішкою ясена звичайного (*Fraxinus excelsior*). Другий ярус нижчий на 4-6 м, утворений липою серцелистою та кленом гостролистим. Густий і високий підлісок утворює ліщина звичайна. В трав'яному покриві домінують яглиця звичайна та осока волосиста.

В західній частині парку зустрічаються грабово-дубові ліси, серед них найбільш поширеною групою асоціацій є *Carpineto–Querceta caricosa (pilosae)*, що розміщуються на моренних відкладеннях. На території заказника «Рихлівська дача» поширені похідні грабово-дубових лісів. Одноярусний і дуже густий деревостан в різних співвідношеннях утворюють граб звичайний, дуб звичайний, ясен звичайний, осика, береза повисла, липа серцелиста. Територія НПП «Мезинський» є останнім на сході форпостом зростання грабу звичайного (*Carpinus betulus*).

На території Мезинського НПП виявлено 17 видів рослин, занесених до Червоної книги України (баранець звичайний, сальвінія плаваюча, водяний горіх плаваючий, зозулинні сльози яйцевидні, гніздівка звичайна, коручка чемерниковидна, коручка темно-червона, любка дволиста, любка зеленоквіткова, пальчатокорінник м'ясочервоний, плавун щитolistий, плаун колючий, лілія лісова, цибуля ведмежа та інші). (Рис.5.1.-5.2) [15-16]

У заплавних озерах – ценози латаття білого та сніжно-білого, плавуна щитolistого і глечиків жовтих, що занесені до Зеленої книги України.

Зоологічні дослідження констатують, що тваринний світ представлений видами лісового, лучного, навколоводного, водного і синантропного фауністичних комплексів. Виявлено понад 30 видів з Червоної книги України (борсук звичайний, ванеса чорно-руда, видра річкова, вусач мускусний, горностай, джміль моховий, джміль пахучий, дозорець-імператор, жук-олень, журавель сірий, зміїд, кордулегастер кільчатий, красотіл пахучий, кулик-сорока, лелека чорний, лунь польовий, лунь степовий, махаон, мідянка, орлан-білохвіст, п'явка медична, сорокопуд сірий, стерлядь, стрічкарка тополева, шуліка рудий та інші).



**Плаун колючий – вид бореальних
біотопів**



**Зозулині сльози яйцевидні – вид
неморальних біотопів**



**Лілія лісова – вид дубових
угруповань**



**Півники сибірські – вид
деснянських луків**

Рис. 5.1. Види судинних рослини Мезинського НПП, занесені до Червоної книги України



Рис. Сальвінія плаваюча – реліктова водна рослина з ЧКУ



Рис. Любка дволиста – вид світлих березових лісів та узлісь



Рис. Пальчатокорінник м'ясо-червоний – типовий вид лучно-болотних біотопів

Рис. 5.2. Види судинних рослини Мезинського НПП, занесені до Червоної книги України

До складу НПП увійшло 9 існуючих об'єктів ПЗФ, що мають статус заказників: ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Рихлівська дача» (789 га) , ботанічний заказник місцевого значення «Дубравка» (742 га), ландшафтні заказники місцевого значення: «Мезинська Швейцарія» (154 га), «Криничне» (36 га), «Коропський» (114 га), «Свердловський» (159 га), «Жуків яр» (118 га), «Зміївщина» (247 га); лісовий заказник місцевого значення «Вишенська дача» (678 га). [19]

Особливістю рослинності Мезинського НПП в цілому є те, що вона характеризується значною різноманітністю та комплексністю, відсутністю великих площ, зайнятих однорідною рослинністю.

НПП «Мезинський» займає вузлове місце в екологічній мережі Новгород-Сіверського Полісся та Чернігівської області і виступає як екологічне ядро національного рівня в регіональній екомережі Чернігівської області та національній екомережі України. [24]

4.2. Заказники (ландшафтні, ботанічні, орнітологічні, ентомологічні) [19-20]

Заказники є важливою категорією природно-заповідного фонду України. Вони призначені для охорони окремих природних комплексів або рідкісних видів флори та фауни, що потребують спеціального режиму охорони. Заказники можуть бути різних типів: ландшафтні, ботанічні, орнітологічні, ентомологічні та інші. Кожен тип заказника має свої специфічні природні особливості, які визначають його роль в екосистемі.

Природно-заповідний фонд Новгород-Сіверського району Чернігівської області є важливою складовою екологічної мережі північно-східного Полісся. Заказники, як одна з форм охоронюваних природних територій, відіграють ключову роль у збереженні біологічного та ландшафтного різноманіття, підтриманні екологічної рівноваги, а також у

збереженні оселищ, рідкісних видів флори та фауни, типових для Поліської фізико-географічної провінції.

У межах Новгород-Сіверського району станом на 2024 рік функціонує 73 заказники, які репрезентують різноманітні природні типи: лісові, болотні, водно-болотні та прибережно-річкові екосистеми. Їхня загальна площа становить приблизно 6 000 гектарів, що є суттєвим просторовим ресурсом для формування стійких біогеоценозів. Більшість заказників було створено у період 1970–1990-х років у межах реалізації державної політики щодо збереження унікальних природних об'єктів.

Типологічна структура заказників району має таке співвідношення:

- ландшафтні заказники – 14 об'єктів;
- ботанічні заказники – 16 об'єктів;
- іхтіологічні заказники – 1 об'єкт;
- гідрологічні заказники – 34 об'єкти;
- лісові заказники – 6 об'єктів.

Кожен із заказників створювався з урахуванням характерних рис певного геоecологічного ландшафту, а їх розміщення має мозаїчний характер, що зумовлено складним рельєфом, наявністю терасово-яружних форм, різноманітністю ґрунтів і впливом річки Десна як головної водної артерії району.

Згідно з сучасною екологічною класифікацією, заказники виконують такі ключові функції:

- екологічну – забезпечення збереження природних середовищ існування видів, особливо тих, що знаходяться під охороною;
- наукову – надання можливостей для моніторингу стану біоценозів, вивчення природних сукцесій;
- освітню – формування екологічної культури населення, еколого-освітня робота з молоддю;
- рекреаційну – обмежене використання територій з метою відпочинку з дотриманням природоохоронного режиму.

Територіально заказники району розташовані на різних природних рівнях – від річкових заплав до пагористих ділянок з яружно-балковим рельєфом, що створює сприятливі умови для збереження широкого спектру екосистем: лісів, лук, боліт, степових ділянок і водойм. Серед охоронюваних територій особливу цінність мають прибережні екосистеми Десни, які слугують притулком для численних видів птахів та водних організмів, а також лісові масиви з домінуванням дуба, граба, клена, сосни, де зустрічаються рідкісні види грибів, рослин і тварин.

Чимало заказників району було створено з ініціативи наукових установ, краєзнавчих організацій або самоврядних структур, однак, як свідчить аналіз, далеко не всі мають оформлені землевпорядні документи або забезпечені відповідною охороною. Деякі заказники мають лише номінальний статус, що ускладнює здійснення ефективної природоохоронної діяльності.

Важливо зазначити, що заказники в межах району мають потенціал для:

- включення до екологічної мережі України;
- об'єднання з іншими природоохоронними структурами (зокрема, з територіями Мезинського НПП);
- використання як майданчики для екотуризму, досліджень, освітніх заходів.

4.3. Пам'ятки природи

Пам'ятки природи – це природні об'єкти або комплекси, що мають особливу наукову, історичну, естетичну або рекреаційну цінність і підлягають охороні державою. Вони можуть бути окремими елементами ландшафту (окремі дерева, джерела, скелі) або цілими природними комплексами (лісові масиви, озера, степи). У системі природоохоронних територій України пам'ятки природи займають особливе місце, оскільки вони є свідченням природної спадщини та культурної ідентичності регіону.

Новгород-Сіверський район Чернігівської області багатий на природні пам'ятки, які охоплюють різноманітні екосистеми – від водно-болотних угідь до лісових масивів. Вони класифікуються за типами: гідрологічні, ботанічні, зоологічні та геологічні.

У межах Новгород-Сіверського району станом на 2024 рік функціонує 20 пам'ятки природи, які репрезентують різноманітні природні типи: лісові, болотні, водно-болотні та прибережно-річкові екосистеми.

Гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення «Мурав'ївська»

Розташована на території Новгород-Сіверського району, пам'ятка природи «Мурав'ївська» була створена у 1996 році й охоплює площу 40 га. До її складу входять озера Омут, Старуха (див. рис. 2.2.3) та Судак, що знаходяться на лівобережній заплаві річки Десна поблизу місця впадіння річки Судость. Територія пам'ятки охоплює комплекс заплавлених водойм Десни та її притоки — Судості, які характеризуються заболоченими лучними ділянками та водно-болотними орнітологічними комплексами.

Водна рослинність добре розвинута та формує суцільну смугу навколо озер. Основу рослинного покриву становлять прибережно-водні угруповання, що тягнуться вздовж північних та південно-східних берегів, а також ценози справжньої водної рослинності, які найбільше поширені в південній частині водойм. Найхарактернішими є ценози таких видів: водяний горіх плаваючий (*Trapa natans*), латаття сніжнобіле (*Nymphaea candida*), латаття біле (*Nymphaea alba*) та глечики жовті (*Nuphar lutea*).

Прибережна рослинність представлена переважно формаціями з осокою гострою (*Carex acuta*) та лепешняком великим (*Glyceria maxima*). Угруповання осоки простягаються вздовж берегів озер, формуючи суцільні або фрагментовані смуги. Серед гідрофільного різнотрав'я найпоширеніші: підмаренник болотний (*Galium palustre*), м'ята водяна (*Mentha aquatica*), частуха подорожникова (*Alisma plantago-aquatica*), вовче тіло болотне (*Comarum palustre*). Лепешнякові угруповання приурочені до мілководь з

мулисто-піщаним дном. У складі супутніх видів варто відзначити: півники болотні (*Iris pseudacorus*), вех широколистий (*Sium latifolium*), лепеху звичайну (*Acorus calamus*), частуху подорожникову.

Серед охоронюваних у Зеленій книзі України угруповань на території пам'ятки представлені: ценози водяного горіха плаваючого, латаття білого, латаття сніжнобілого, глечиків жовтих і плавуна щитolistого (*Nymphoides peltata*) [13].

Завдяки високому рівню збереженості рослинного покриву, територія пам'ятки характеризується багатством фауни. До Європейського Червоного списку входять такі види, як: видра річкова (*Lutra lutra*), п'явка медична (*Hirudo medicinalis*), коромисло зелене (*Aeshna viridis*) та плавунець широкий (*Dytiscus latissimus*). Серед представників фауни, включених до Червоної книги України, тут зустрічаються: видра річкова, журавель сірий (*Grus grus*), кулик-сорока (*Haematopus ostralegus*), дозорець-імператор (*Anax imperator*) [25–26].

Гідрологічна пам'ятка «Мурав'ївська» є важливим природоохоронним об'єктом, що охоплює рідкісні реліктові види рослин і їхні угруповання. Вона має велике флористичне й екосистемне значення та відіграє важливу роль у збереженні типових заплавних ландшафтів північного Лівобережного Полісся.

Гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення «Озеро Вадень»

Знаходиться у Новгород-Сіверському районі, біля сіл Кудлаївка та Дігтярівка. Створена в 1996 р. для збереження озерно-болотного комплексу на півночі Новгород-Сіверського Полісся. Площа 20 га.

Озеро Вадень - колишня стариця Десни, яка сполучена з нею невеликою протокою шириною до 2 м. Озеро характеризується середніми глибинами до 2 м, місцями до 5 м, зі значними піщано-мулистими відкладами та має низькі пологі береги, які оточені смугами прибережно-водної рослинності. За ступенем трофності воно належить до групи

евтрофних водойм (Рис.2.2.6).

Вища водна рослинність розвинена досить добре і оточує озеро, утворюючи смугу. Вона представлена ценозами прибережно-водних угруповань, які оточують озеро вздовж північно-східних та південно-східних берегів, та ценозами справжньої водної рослинності, які найбільшу площу займають у південно-східній частині озера.

Серед водної рослинності на озері за площею переважають угруповання плавуна щитолистого (*Nymphoides peltata*) водяного горіха плаваючого (*Trapa natans*) та латаття сніжно-білого (*Nymphaea candida*). Серед угруповань зануреної рослинності найбільш характерними є ценози формації рдесника блискучого (*Potamogeton lucens*), які формуються на мулистопіщаних та піщаних відкладах. Крім домінуючого виду, покриття якого становить до 40%, зустрічаються також інші водні види, зокрема кушир підводний (*Ceratophyllum demersum*), елодея канадська (*Elodea canadensis*), водопериця колосиста (*Myriophyllum spicatum*), різак алоеvidний (*Stratiotes albidus*), ряска мала (*Lemna minor*), ряска триборозенчаста (*L. trisulca*).

Прибережно-водна рослинність озера Вадень представлена ценозами з домінуванням осоки гострої (*Carex acuta*) та лепешняку великого (*Glyceria maxima*). Гостроосокові угруповання є монодомінантними, вони поширені вздовж всієї берегової лінії у вигляді смуги. Будова цих угруповань досить проста, одноярусна, до 80% проективного покриття припадає на домінант. Серед інших видів гідрофільного різнотрав'я слід відзначити частуху подорожникову (*Alisma plantago-aquatica*), вовче тіло болотне (*Comarum palustre*), підмаренник болотний (*Galium palustre*), м'яту водяну (*Mentha aquatica*). Угруповання лепешняку великого (*Glyceria maxima*) утворюють як монодомінантні угруповання, так і угруповання зі співдомінуванням рогозу вузьколистого (*Typha angustifolia*). Серед видів, які трапляються в лепешнякових ценозах, слід відзначити вех широколистий (*Sium latifolium*), лепеху звичайну (*Acorus calamus*), півники болотні (*Iris pseudacorus*), частуху

подорожникову (*Alisma plantago-aquatica*).

Із видів, занесених до Червоної книги України, зустрічаються водяний горіх плаваючий (*Trapa natans*), плавун щитолистий (*Nymphoides peltata*). Із угруповань, занесених до Зеленої книги України, слід відзначити ценози плавуна щитолистого (*Nymphoides peltata*), водяного горіха плаваючого (*Trapa natans*) та латаття сніжно-білого (*Nymphaea candida*) [13].

Гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення «Озеро Вадень» - це важливий гідрологічний об'єкт із низкою рідкісних реліктових видів рослин та їх угруповань. Воно має ботанічну флористичну та ценотичну цінність для збереження типових заплавних водойм Лівобережного Полісся [26].

«Крейдяні поклади» - пам'ятка природи, що має площу 5 га і розташовується біля села Чулатів Новгород-Сіверського району. Має велике історичне та культурне значення. Представляє собою крутосхили р. Десни з крейдяними відкладами, на яких знаходиться місце стоянки древньої людини.

Ще однією геологічною пам'яткою природи в Новгород-Сіверському районі є «Погон», що знаходиться біля села Пушкарі. Це висока крейдяна гора з лучно-степовими угрупованнями та рядом кальціофільних видів над р. Десною

Значення ПЗФ Новгород-Сіверського району виходить за межі суто природоохоронної функції. Ці території відіграють ключову роль у збереженні біорізноманіття, підтриманні водного режиму, запобіганні деградації ґрунтів, а також мають важливу культурну, наукову та рекреаційну цінність. За умови належного управління, розвитку екологічного туризму та інтеграції ПЗФ у стратегії місцевого сталого розвитку, вони можуть стати основою екологічно безпечного і соціально відповідального використання природних ресурсів регіону.

РОЗДІЛ 5

СТРАТЕГІЇ ОХОРОНИ ПРИРОДИ В НОВГОРОД-СІВЕРСЬКОМУ РАЙОНІ

5.1. Вплив антропогенної діяльності на природно-заповідний фонд

Природно-заповідний фонд України є фундаментом для збереження біологічного різноманіття, природних ландшафтів і підтримання екологічної стабільності. Новгород-Сіверський район має унікальне природне середовище, яке формується завдяки особливостям географічного розташування, клімату та річкових систем, зокрема річки Десна та її приток. Значна кількість природно-заповідних об'єктів на території району є важливою складовою регіональної та національної екологічної мережі.

Однак, у зв'язку із розвитком сільського господарства, інфраструктури, туризму та інших видів людської діяльності, природні системи зазнають суттєвого тиску. Це викликає необхідність всебічного дослідження та контролю антропогенного впливу з метою запобігання втратам у природному комплексі.[6, 10]

Антропогенна діяльність завжди має вплив на природні екосистеми. У Новгород-Сіверському районі, як і в інших регіонах України, людська діяльність, спрямована на господарське використання природних ресурсів, може спричиняти серйозні наслідки для природи, включаючи зміни в природних ландшафтах, знищення біорізноманіття та деградацію екосистем.

Лісове господарство і його вплив на екосистеми Лісова діяльність є однією з основних форм господарської діяльності в районі. Ліси виконують важливу екологічну роль, зокрема вони служать оселищем для багатьох видів тварин і рослин, захищають ґрунти від ерозії, регулюють водний баланс. Однак неконтрольована вирубка лісів може призвести до серйозних екологічних проблем.

Серед основних антропогенних чинників впливу слід виділити наступні [12]:

1. **Сільськогосподарська діяльність.** Переважна частина земель району використовується для сільського господарства, зокрема для вирощування зернових культур і тваринництва. Масове осушення заболочених земель, покращення меліорації та внесення хімічних добрив мають негативний вплив на гідрологічний режим та якість ґрунтів. Це призводить до виснаження природних водних систем, порушення водного балансу, зменшення площі болотистих екосистем та втрати рідкісних рослинних угруповань. Особливо вразливими є прибережні зони річок та озер, що є ключовими для водно-болотних угруповань.

2. **Вирубка лісів та зміна ландшафту.** Несанкціонована вирубка лісів, зокрема у межах заказників і природних парків, сприяє ерозії ґрунтів, фрагментації лісових масивів і втраті природних середовищ існування. Зміна структури лісу призводить до зменшення чисельності рідкісних видів тварин, які залежать від певних типів лісових угруповань.

3. **Будівництво та розвиток інфраструктури.** Зведення доріг, житлових комплексів і промислових об'єктів спричиняє руйнування природних ландшафтів, порушує міграційні шляхи фауни та збільшує фрагментацію природних зон. Відсутність ефективного планування та екологічної оцінки проектів часто призводить до незворотних змін.

4. **Рекреаційна діяльність і туризм.** Поява туристичних маршрутів та рекреаційних зон без належного екологічного контролю викликає деградацію рослинності, забруднення територій, порушення спокою для тварин, що особливо помітно у природних заказниках і гідрологічних пам'ятках.

5. **Забруднення водойм і навколишнього середовища.** Скиди неочищених або недостатньо очищених стоків у річки, а також забруднення пестицидами і добривами впливають на якість води, що негативно відображається на водних екосистемах і біорізноманітті.

Антропогенний вплив призводить до скорочення чисельності багатьох видів флори і фауни, зокрема тих, що мають статус рідкісних або зникаючих. Зменшення площі типових природних угруповань, таких як водяний горіх плаваючий (*Trapa natans*), латаття білого (*Nymphaea alba*), та інших водних рослин, призводить до втрати природних середовищ для ряду водних і прибережних видів тварин.

Видра річкова (*Lutra lutra*), журавель сірий (*Grus grus*), кулик-сорока (*Haematopus ostralegus*) – це лише кілька прикладів тварин, чисельність яких скорочується через втрату середовища існування, забруднення водою і підвищений рівень шуму внаслідок антропогенних факторів.

5.2 Перспективи розвитку природно-заповідного фонду

Враховуючи важливість природно-заповідного фонду для збереження біорізноманіття і підтримки екологічної рівноваги, перспективи розвитку цієї сфери в Новгород-Сіверському районі спрямовані на покращення ефективності управління природними ресурсами та на впровадження сталих екологічних практик. Необхідне проведення повної екологічної інвентаризації з метою виявлення територій, які заслуговують на заповідний статус. Це включає оцінку флористичного та фауністичного складу, стану угруповань та екосистемних послуг. [10]

Однією з основних перспектив є розширення природоохоронних територій та створення нових природно-заповідних територій. Це дозволить зберегти більше природних ландшафтів і популяцій рідкісних видів, а також покращить умови для екологічної стабільності в регіоні. Розширення природоохоронних територій відкриває перспективи для формування туристичних маршрутів, організації екологічних таборів, фототурів, спостереження за птахами, що одночасно сприятиме збереженню природи та економічному розвитку району.

Важливим є впровадження інтеграції об'єктів природно-заповідного фонду у регіональні плани сталого розвитку. Запровадження інструментів

екологічного планування у стратегії розвитку територіальних громад та включення заповідних об'єктів у екологічну мережу області як елементів екосистемного каркасу. Розвиток ПЗФ має відбуватися в контексті формування єдиної екологічної мережі Чернігівської області. Це дозволить ефективніше управляти територіями, зберігати природні коридори та забезпечити цілісність ландшафтів.

Для забезпечення сталого розвитку природно-заповідного фонду важливо впроваджувати сталий туризм, екологічне землеробство та лісове господарство. Це допоможе збалансувати потреби економічного розвитку з охороною навколишнього середовища.

Співпраця з міжнародними природоохоронними організаціями дозволить залучити додаткові ресурси для збереження природних територій, а також обмін досвідом і кращими практиками в галузі охорони природи.

Важливою умовою успішного розвитку ПЗФ є інформування та залучення місцевого населення. Проведення екоосвітніх заходів, створення волонтерських природоохоронних ініціатив сприятимуть зростанню екологічної свідомості. Залучення місцевих громад та туристів до охорони природи через інформаційно-освітні програми допоможе формувати відповідальне ставлення до природних ресурсів. Активна участь громади в природоохоронних заходах буде сприяти збереженню екологічної рівноваги в регіоні.

5.3 Роль місцевих громад у збереженні природно-заповідного фонду

Охорона природи та збереження природно-заповідних територій не може бути ефективною без активної участі місцевих громад. Вони є ключовими гравцями у процесах збереження біорізноманіття, сталого використання природних ресурсів та підтримання екологічної стабільності. [6, 10]

Участь місцевих жителів у управлінні природними територіями. Місцеві громади можуть брати активну участь у процесах управління

природоохоронними територіями, зокрема, у визначенні меж охоронних зон, розробці екологічних маршрутів та організації екологічного туризму. Вони можуть бути залучені до моніторингу стану природних ресурсів, участі в наукових дослідженнях та запобігання порушенням екологічних норм.

Залучення місцевих жителів до охорони природи дозволяє досягти кількох важливих цілей:

- Підвищення обізнаності про важливість збереження природи.
- Залучення ресурсів для розвитку регіону, наприклад, через екологічний туризм.
- Підвищення відповідальності за стан навколишнього середовища серед жителів.

Місцеві громади можуть ініціювати та реалізовувати різноманітні природоохоронні проекти. Наприклад, вони можуть організовувати збори і заходи з очищення територій від сміття, проводити акції з відновлення лісових масивів або відновлення водно-болотних угідь. Це дає можливість не лише поліпшити стан природних територій, а й сприяти формуванню екологічної свідомості серед жителів. Впровадження програм для молоді щодо збереження біорізноманіття і захисту навколишнього середовища, організація зборів і акцій з метою очищення природних територій від забруднення, захисту місць гніздування рідкісних видів тварин і відновлення деградованих екосистем.

Для підтримки сталого розвитку важливо розвивати моделі використання природних ресурсів на основі принципів сталості та безпечного для природи розвитку. Сталий лісогосподарський сектор, де проводяться роботи з відновлення лісів після рубки, захисту лісів від лісових пожеж, а також запобігання їх незаконній вирубці.

Сталий агробізнес, що передбачає органічне землеробство, збереження ґрунтових ресурсів, відновлення водних ресурсів і управління ними на основі екологічних принципів.

Туризм, що базується на екологічних стандартах, де туризм не шкодить природним територіям, а навпаки сприяє їх збереженню та розвитку місцевих економік.

Місцеві громади повинні мати доступ до інструментів правового регулювання, що дозволяють їм активно брати участь у процесах природоохорони. Це включає:

- Програми екологічної освіти та підвищення правової обізнаності серед місцевих жителів щодо їх прав і обов'язків в охороні природи.
- Залучення громад до процесів планування розвитку територій та управління природними ресурсами через проведення громадських слухань і консультацій.
- Інтеграція місцевих ініціатив в національну екологічну політику, що дозволить оптимізувати процеси управління природними територіями.

5.4. Міжнародне співробітництво в сфері охорони жовкілля та збереження ПЗФ

Збереження природно-заповідного фонду неможливе без співпраці на міжнародному рівні. У сучасних умовах екологічні проблеми носять глобальний характер, і їх вирішення потребує об'єднання зусиль різних країн, міжнародних організацій і природоохоронних установ.

Міжнародні природоохоронні організації, такі як Міжнародний союз охорони природи (IUCN) або Світовий фонд дикої природи (WWF), можуть допомогти в збереженні природно-заповідного фонду Новгород-Сіверського району через:

- фінансування природоохоронних проектів (залучення міжнародних грантів і фінансування для реалізації проектів з охорони природи та відновлення екосистем);
- обмін досвідом (вивчення кращих міжнародних практик у сфері природоохоронної діяльності та їх адаптація до умов Новгород-Сіверського району);

- підвищення рівня екологічної освіти (організація навчальних програм для місцевих екологів, науковців та активістів, щоб вони могли ефективно управляти природними ресурсами).
- участь в міжнародних програмах охорони біорізноманіття (Україна активно бере участь у міжнародних угодах та програмах, що сприяють збереженню біорізноманіття. Наприклад, участь у Конвенції про біорізноманіття дає можливість Україні бути частиною глобальних зусиль щодо захисту екосистем і видів, що перебувають під загрозою).

Важливим спектром є впровадження міжнародних екологічних ініціатив, таких як програми збереження водно-болотних угідь або екологічні коридори, можуть допомогти не лише в охороні природно-заповідного фонду, а й у збереженні екологічних зв'язків між різними регіонами, що є важливим для підтримки біорізноманіття).

5.5. Перспективи розвитку екологічного туризму на територіях ПЗФ

Екологічний туризм на територіях природно-заповідного фонду має значний потенціал для сталого розвитку як природоохоронної справи, так і соціально-економічної сфери. В умовах глобального потепління, втрати біорізноманіття та зростаючого інтересу суспільства до природи зростає попит на подорожі, які поєднують відпочинок з екологічною свідомістю. Території ПЗФ стають осередками для розвитку екологічного туризму, що не шкодить довкіллю, сприяє його збереженню та залучає місцеві громади до активної участі в охороні природи.

Розвиток екотуризму відкриває нові можливості для економічного підйому сільських і віддалених територій. Завдяки туризму з'являються нові робочі місця, розвивається інфраструктура, формується попит на локальні товари та послуги, зокрема на екологічне харчування, традиційні ремесла, гідівські послуги. Це, в свою чергу, сприяє зростанню добробуту місцевого населення та створює стимул для збереження природних ресурсів, адже

природа починає розглядатися не лише як об'єкт охорони, а й як джерело стабільного доходу.

Екологічний туризм виконує також важливу просвітницьку функцію. Під час екскурсій, походів та інтерактивних програм туристи отримують знання про унікальні екосистеми, рідкісні види флори та фауни, а також вчаться відповідально ставитися до довкілля. Такі заходи сприяють формуванню екологічної культури та активної громадянської позиції, особливо серед молоді.

Крім того, екотуризм може стати джерелом фінансування природоохоронних заходів, оскільки частина коштів, отриманих від відвідувачів, може бути спрямована на догляд за територією, покращення інфраструктури, наукові дослідження, відновлення порушених екосистем і підвищення кваліфікації персоналу. Успішна реалізація екотуристичних проектів дозволяє залучати грантові кошти, брати участь у міжнародних програмах, зокрема в рамках підтримки охорони довкілля та сталого розвитку.

Водночас слід враховувати певні виклики, які можуть супроводжувати розвиток екологічного туризму. Надмірний туристичний потік, якщо не буде відповідного регулювання, може завдати шкоди природним комплексам. Необхідне чітке зонування територій ПЗФ, визначення маршрутів, обмеження доступу до особливо чутливих екосистем. Інфраструктура для прийому туристів має бути екологічно дружньою, а персонал – добре підготовленим. Важливо також забезпечити ефективну співпрацю між адміністраціями заповідників, місцевими громадами, бізнесом та громадськими організаціями.

У підсумку, перспективи розвитку екологічного туризму на територіях природно-заповідного фонду є значними за умови дотримання принципів сталості, збереження природного середовища та активної участі громад у цьому процесі. Такий підхід дозволить не лише зберегти унікальні природні

комплекси, а й забезпечити гармонійне поєднання охорони природи з економічними та соціальними вигодами.

ВИСНОВКИ

1. Природно-заповідний фонд Новгород-Сіверського району є невід'ємною частиною екологічного ландшафту України. Збереження природних територій та біорізноманіття цього регіону має стратегічне значення не лише для місцевого населення, але й для всього природного середовища країни. Враховуючи високий рівень різноманітності флори і фауни, важливість водних екосистем, а також рідкісні та зникаючі види, природно-заповідний фонд району є не тільки об'єктом охорони, але й важливою складовою екологічної системи, що забезпечує сталий розвиток території.

2. Аналіз динаміки розвитку ПЗФ свідчить про поступове, але стабільне зростання кількості та площі об'єктів охоронюваної природи протягом останніх десятиліть. Це зумовлено як загальнодержавними екологічними ініціативами, так і зростанням екологічної свідомості на місцевому рівні. Разом з тим, темпи розширення ПЗФ залишаються недостатніми для повноцінного забезпечення екосистемної рівноваги, особливо в умовах кліматичних змін, інтенсивного землекористування та антропогенного тиску.

3. Завдяки активній участі місцевих громад можна значно підвищити ефективність охорони природних територій. Це включає залучення населення до активних дій з очищення природних територій, створення екологічних маршрутів, проведення екологічних акцій, а також участь у наукових дослідженнях та моніторингу стану довкілля. Місцеві жителі мають великий потенціал для впровадження сталих методів використання природних ресурсів, що дозволяють зберігати екосистеми та підтримувати біорізноманіття.

4. Природоохоронні території Новгород-Сіверського району сприяють розвитку екологічної освіти та науки, надаючи вченим унікальні можливості для досліджень у природному середовищі. Водночас ці території

підтримують місцеві громади, створюючи можливості для розвитку сталого туризму, органічного землеробства та інших видів діяльності, які не завдають шкоди природі. Розвиток екологічного туризму є одним із перспективних напрямків для району, зокрема відкриття нових туристичних маршрутів, зокрема в природоохоронних зонах, дозволяє не тільки привернути туристів, а й створити можливості для сталого економічного розвитку регіону. Важливо забезпечити екологічно чисту інфраструктуру, що не завдаватиме шкоди природі, а також підвищувати рівень екологічної освіти серед місцевих жителів і туристів.

5. Природоохоронна діяльність у Новгород-Сіверському районі повинна базуватися на інтеграції різних інтересів і потреб, а саме: охорона природних територій, сталий розвиток місцевих громад і економічний розвиток регіону. Для цього необхідно продовжувати вдосконалення екологічних стандартів і посилювати відповідальність за їх порушення. Залучення місцевих громад, науковців, екологів і міжнародних організацій дозволить забезпечити комплексний підхід до охорони природи та збереження біорізноманіття в регіоні.

6. Для забезпечення ефективного збереження природного середовища важливо враховувати кілька ключових аспектів. Перш за все, необхідно удосконалювати законодавчі та нормативно-правові акти, що регулюють питання охорони природи, зокрема, посилюючи контроль за дотриманням екологічних стандартів і запобігаючи порушенням, таким як незаконна вирубка лісів, браконьєрство та забруднення водних ресурсів. Крім того, варто звернути увагу на необхідність розширення фінансування природоохоронних програм, розвитку інфраструктури для екологічного туризму та підтримки місцевих громад у їхніх ініціативах щодо охорони природи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕД

1. BirdLife International. Important Bird Areas in Ukraine. Cambridge, UK: BirdLife, 2021.
2. United Nations Environment Programme. Nature-based solutions for climate adaptation. — Nairobi: UNEP, 2022.
3. WWF Ukraine. Поліські екосистеми: огляд біорізноманіття та загроз. — Київ: WWF Україна, 2023.
4. WWF Ukraine. Поліські екосистеми: огляд біорізноманіття та загроз. Київ: WWF Україна, 2023. 48 с.
5. Андрієнко Т., Онищенко В. Поліський природний коридор. *Жива Україна*. 2006. № 5-6. С. 1–2.
6. Андрієнко Т.Л., Клестов М.Л., Прядко О.І. Напрямки розвитку природно-заповідної мережі України та роль регіональних мереж в ній. *Міждержавні природно-заповідні території України*. Київ, 1998. С. 7-13.
7. Андрієнко Т.Л., Прядко О.І. Фітоценотична репрезентативність болотних природно-заповідних об'єктів України. *Укр. ботан. журн.* 1989. Т. 46 №1. С. 77-80.
8. Березуцький М. І. Ландшафтна структура Полісся та її трансформація. *Вісник географічного товариства України*. 2020. № 1. С. 25-31
9. Бондарчук В.Г. Геологія України. Київ: Наук. думка, 1959. 832 с.
10. Глобальна ініціатива Citizen Science Europe: залучення громадськості до охорони природи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://citizenscience.eu> (дата звернення: 17.06.2025).
11. Департамент екології та природних ресурсів Чернігівської облдержадміністрації «Обласна програма охорони навколишнього природного середовища на 2021 - 2027 роки» від 26 лютого 2021 року № 45-3/VIII URL: <https://eco.cg.gov.ua/index.php?id=33874&tp=1&pg=> (дата звернення: 01.11.2024)

12. Державна екологічна інспекція у Чернігівській області. *Державна екологічна інспекція у Чернігівській області*. URL: <https://chernigiv.dei.gov.ua/> (дата звернення: 04.11.2024).

13. Карпенко Ю. О. Ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Рихлівська дача». Зелені скарби екомережі. –Чернігів: ЧДПУ, 2007. 56 с.

14. Карпенко Ю. О., Яковенко О. І. Природно-географічні особливості поліської частини Чернігівської області. *Біологічне та ландшафтне різноманіття лісових територій ПЗФ Лівобережного Полісся в межах Чернігівської області*. Чернігів, 2013. С. 5–10

15. Карпенко Ю.О. Види Червоної книги України в долині Десни. *Людина та навколишнє середовище - проблеми безперервної екологічної освіти в вузах: науково-методична конференція* (Одеса, 16-18 вересня 1996 р.). Одеса, 1996. С.33-34.

16. Карпенко Ю.О. Заплавні системи як сполучні території структурних елементів екомережі (на прикладі Чернігівської області). *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки*. 2007. № 11 (ч.2). С. 213 – 218.

17.Об`єкти ПЗФ Чернігівської області. *Департамент екології та природних ресурсів*. URL: <https://eco.cg.gov.ua/index.php?id=16893&tp=1&pg=> (дата звернення: 11.12.2024).

18. Пам'ятки природи. *Природно-заповідний фонд України*. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf7-13.html> (дата звернення: 05.11.2024).

19.Природно-заповідний фонд Чернігівської області / за заг. ред. Ю. О. Карпенка. Чернігів, 2002. 240 с.

20.Природно-заповідний фонд Чернігівської області.. *Натураліст*, 2016.. 208 с.

21. Про екологічну мережу України: Закон України від 24 червня 2004 р. № 1864-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1864-15#Text> (дата звернення: 01.10.2023).

22. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII: станом на 8 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 23.10.2024).

23. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 р. № 2456-XII: станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text> (дата звернення: 23.10.2024).

24. Регіональна схема екологічної мережі Чернігівської області. Чернігівська обласна рада. URL: http://chor.gov.ua/images/Razdely/Norm_docum/Rishennia/7_sklykannia/8_sessiya/Regionalna_shema_oblasti.pdf (дата звернення: 21.10.2024).